

UN POETA E UN LIBRO

Darío Xohán Cabana Yanes

Señor Presidente da Academia, señoras e señores académicos, señor Presidente da Xunta de Galicia, señor Alcalde de Guitiriz, fillos e netos de Díaz Castro, autoridades, amigas e amigos todos, e moito especialmente amigo Alfonso Blanco, sumo sacerdote agora da relixión diazcastriana, e sobre todo seu amigo en vida, que lle alegraches tantos días e lle consolaches tantas tristezas:

Non fai falta que lles diga o que representa pra min hoxe estarlles a falar aquí, nas beiras da miña Terra Chá nativa, dun poeta que vai comigo desde que empecei a poñerlle asedio con máis teimosía ca fortuna á cidadela da poesía, dun home do que finalmente, despois de moitos anos de lelo e remoelo e admiralo, cheguei a ser amigo.

E non é fácil a encomenda, non. Por unha banda, quixera eu deixarme levar do folgo lírico e falar con abundancia de corazón do amigo e do home bo que tanto nos quería e se abraiaba de que lle andásemos ó redor coma unha pequena corte cando, despois dunha longa viaxe, volveu cumprido de sabedoría a esa terra que chamamos Ítaca, ou Anjou, ou Vilanova das Infantes, ou Vilares de Parga e Guitiriz. E tamén quixera alzarme nas alas do entusiasmo e voar por riba da Chaira cantando ladaíñas á poesía de Díaz Castro, esa poesía tan profundamente arraigada nesta terra que apenas se nomea, pero que vai de Parga á Pastoriza severamente posta por debaixo das cousas que agardan escuramente na soleira de cada un ata que chega o poeta e as rodea e as nimba cunha luz de milagre.

Pero non o farei. Intentarei cingirme a un estilo máis baixo e máis terrestre, impoñendo entre min e o obxecto do meu discurso unha certa distancia que non é nada fácil de manter.

Moi poucos poetas dun só libro o son dunha maneira tan compacta, tan notoria e tan teimosa como o é Díaz Castro. Por moito que lle pese algunhas veces ó poeta, e mais ó seu lector. Hai certos escritores, e sobre todo certos poetas, que nos importan máis cós outros, e entón non descansamos até que o lemos todo, e sempre nos parece pouco, porque o núcleo duro da súa obra esperta adicción. Cada lector ten algunhas desas devocións, que naturalmente, e felizmente, non todos compartimos. A miña adicción persoal a Díaz Castro, que moitos de vostedes sen dúbida comparten, fai que teñamos ansias de todo canto é del, e por iso nunca lle agradeceremos

bastante a Armando Requeixo a súa devoción diazcastriana que cristalizou, entre outras moitas e maravillosas cousas, na edición da *Poesía galega completa* de Díaz Castro. Beizón por tanto gozo como sentín descubrindo a prehistoria de Díaz Castro e os arredores de Díaz Castro nestes días pasados. Pero se non me equivoco, Díaz Castro seguirá sendo sempre o poeta dun libro, o poeta de *Nimbos*.

Todos sabemos agora como foi, e certamente no principio a historia non ten nada de orixinal. Un adolescente de dezasete anos publica os seus primeiros versos –versos de aprendizaxe– en *El Progreso Villalbés*, e logo, pouco a pouco, nos seguintes anos, noutras revistas e xornais, van saíndo máis poemas, a maioría en versos de arte menor, cun sabor se queredes moi oitocentista, moi romántico e sentimental, con algúns alustros de neopopularismo, con algún rastro talvez xa de Aquilino, pero sobre todo moita escola poética de Mondoñedo, cousas do Seminario. E Díaz Castro quería ser poeta, e por iso compilou dúas coleccións ou libros, *Follas verdes* e *Follas ó aire*, que seguramente intentou publicar e tivo a fortuna de non conseguilo. Porque Díaz Castro aínda non era Díaz Castro.

Díaz Castro empezou a ser Díaz Castro cando xa tiña os trinta anos ben cumpridos, e eu diría que neste ser el mesmo tivo unha influencia decisiva Aquilino Iglesia Alvariño, apenas cinco anos máis vello ca el, que en 1940 o levou para dar clases no Colexio León XIII de Vilagarcía, onde Aquilino era director, e onde os dous estiveron ata 1947. Nestes anos, Aquilino escribiu esa cousa grande que é *Cómaros verdes*, publicado precisamente no 1947. E neses anos Díaz Castro gañou (1946) os Xogos Florais de Betanzos con *Nascida dun soño*, tres sonetos de moi boa factura que, non sei se con razón, me resoan bastante a Noriega Varela, aínda que Noriega rara vez era capaz de rematar tan ben os sonetos. E neses anos escribiu case seguramente o poema máis longo que chegou a *Nimbos*, “O berro das pedras”, para presentalo a uns Xogos Florais celebrados en 1945 en Compostela, nos que foi premiado o poema “Loores ao Señor Sant-Yago” de Fermín Bouza-Brey. Ó meu entender non con toda xustiza, pois o poema de Díaz Castro, que non me é dos máis simpáticos por esa especie de nacional-catolicismo galego que ten como ideoloxía de fondo, desde o punto de vista poético paréceme máis robusto có xogo cabanillesco-peguyano de Bouza-Brey, certamente moi bonito pero tamén moi floralesco.

É a partir daqueles anos que Díaz Castro foi divulgando os seus primeiros poemas –os primeiros poemas do verdadeiro Díaz Castro– case coma solemnes marteladas, que saían en *La Noche* ou na revista *Alba* de Ramón González-Alegre. Por iso cando en 1955 don Paco del Riego publicou aquel bendito tomo IV da *Escolma de poesía galega* titulado *Os contemporáneos* decidiu, seguramente sen pensalo un intre, incluír nel sete poemas de Díaz Castro, o único –fixádevos ben, o único– de todos os poetas antologados que non tiña aínda ningún libro publicado. E iso que

estaba moi lonxe de ser o máis novo, pois daquela Díaz Castro xa pasaba dos corenta anos, mentres os derradeiros da escolma, Manuel María e Novoneyra, andaban apenas polos vinte e cinco.

E o libro aínda se faría esperar seis anos máis de lenta creación, e de dura escolma certamente, ata chegar e ata quedar nos trinta e dous poemas que compoñen un libro excepcional. Así foi xulgado *Nimbos*, nos meses inmediatos á súa saída, por poetas e lectores de poesía tan bos coma Xosé María Álvarez Blázquez, Vicente Risco, Carballo Calero, Ramón Lugrís, Ánxel Fole, Otero Pedrayo, e finalmente Franco Grande nun xa máis longo ensaio en *Grial*. Non era, evidentemente, un poeta de masas: ninguén o era naquel tempo, agás se acaso Celso Emilio Ferreiro e Manuel María, e iso algúns anos despois. Pero era un poeta moi firmemente consagrado na opinión dos seus colegas e no sentir da pequena ou non tan pequena masa dos bos lectores de poesía de Galicia, que consideraban *Nimbos* como un dos grandes libros da poesía galega e o seu autor como un dos mellores poetas da nosa lingua. Este xuízo sería despois eficazmente canonizado por Méndez Ferrín nese libro esencial que é *De Pondal a Novoneyra*, onde sitúa a Díaz Castro na máxima xerarquía da que el chama Xeración de 1936, facéndoo obxecto dun estudo de dimensións e fondura especial, xunto con Aquilino Iglesia Alvariño, Álvaro Cunqueiro, Celso Emilio Ferreiro e ninguén máis.

Nimbos, 1961: un grande libro de poesía que se afirmou para sempre, e cuxo título pronunciamos, poño por caso, coma *De catro a catro*, coma *Herba aquí e acolá*. Mais para que unha árbore sexa grande non é preciso que estea nun deserto. Contra o que algúns teñen dito, non me parece a min que o período anterior a *Nimbos* se caracterizase por ningunha caída na poesía galega. Moitísimo ó contrario: 1947, xa o citei, *Cómaros verdes*. 1950, *Dona do corpo delgado*, Álvaro Cunqueiro. 1955, *O soño sulagado*, Celso Emilio. E de novo o grande Aquilino: 1960, *De día a día*; 1961, *Lanza de soledá*; 1961, *Nenias*. Estes eran os seus compañeiros de xeración segundo a clasificación ferriniana, e eran precisamente os grandes, os que saen máis longamente en *De Pondal a Novoneyra*. Mais non estaban sós. Unha podente xeración de poetas novos florecía en Galicia naqueles anos, e aínda que toda ela non chegara ó seu apoxeo, aínda que algúns dos seus membros apenas publicaran nada en libro, xa dera grandes probas de si mesma. En 1961 Manuel María xa levaba ó lombo media ducia de libros éditos, entre eles ese poderoso *Advento* de 1954. Novoneyra, ben querido a Díaz Castro, publicara *Os eidos* en 1955. E no 1957 saíra o misterioso *Voce na néboa*, dun rapazolo chamado Méndez Ferrín, que xa anunciaba claramente, e algúns víano ben, o que tiña de ser e é o máis grande poeta e o máis grande escritor galego do noso tempo. Naquela noite de pedra non faltaban aquí e acolá as cacheiradas da mellor poesía.

Pero o libro de Díaz Castro fíxose notar irrevogablemente desde o primeiro intre pola súa poderosa e severa sentimentalidade, e tamén probablemente por algo que ser foi advertido decontado, mais que quizá non sempre se suliñase abondo: pola súa perfección formal, pola súa métrica maciza.

Dicía Ezra Pound nalgún ensaio que había dúas clases de poetas, os duros e os brandos. Falaba de poetas medievais, xaora. Entre os poetas duros estaba por exemplo Dante, entre os brandos Petrarca. Entre os duros Arnaut Daniel, entre os brandos se cadra Bernart de Ventadorn. A clasificación valerá o que valla, que para min non é moito, pero quizabes na poesía do século XX teña máis sentido do que ten aplicado ós poetas do XIII ou do XIV. Probablemente Ezra Pound cando falaba de Dante e Petrarca estaba falando de si mesmo e dos seus contemporáneos.

Falando dos contemporáneos de Díaz Castro, e por non saírmos dos catro máis grandes que destacou Ferrín, poderíamos tamén facer unha división non entre poetas brandos e poetas duros, senón entre poetas de forma tensa e poetas de forma laxa; e por suposto non seremos tan tendenciosos coma Ezra Pound e non desprezaremos implicitamente un dos dous xeitos, porque nós somos poetas infinitamente inferiores ó vello tolo Ezra, pero somos un pouco menos sectarios e un pouco máis razoables, e sabemos que a poesía é unha fraga de mil árbores diferentes e cremos que en materia de poesía o mellor é que nazan cen flores e que florezan cen escolas, como dixo o outro.

Poetas de forma máis ben laxa son, efectivamente, dous dos grandes desa xeración, Celso Emilio Ferreiro e Álvaro Cunqueiro, e máis se acaso o segundo có primeiro, polo menos na época máis serodia de *Herba aquí e acolá*. E quen se atrevería a tirar desta diferenza unha conclusión xerárquica? Quen se atrevería a negarlle a *Herba aquí e acolá*, onde boa parte dos poemas prescinden case de toda música verbal, a condición de grande poesía?

Poetas de forma tensa son, evidentemente, Aquilino e Díaz Castro. Aquilino, o grande sonetista, mesmo cando discorre polos amplos meandros do verso mal chamado libre martelea as palabras con firme oficio de ferreiro e corta os versos con abraiante precisión.

O mesmo ou algo parecido sucede con Díaz Castro, que ademais o verso libre apenas o practicou. A súa métrica é especialmente coidada, pero non só coidada como o pode ser a de calquera experto sonetista que dedicase algúns leceres a contar sílabas e acentos polos dedos, senón valiosa en si mesma pola súa capacidade de crear emoción.

Noutro lugar intentei, seguramente con pouca fortuna, mostrar algunhas características da métrica de Díaz Castro, e mesmo usei arriscar, en canto ás súas variedades menos clásicas, algunha hipótese de orixe. Non é este o momento nin o lugar, nin o tempo o permite, de discorrer sobre ela. Pero si quixera insistir en algo

que debería ser case un truísmo: unha grande parte da eficacia emotiva dos poemas de Díaz Castro está no aguzado gume dunha métrica limada, lixada, depurada, e sobre todo forxada na bigornia por alguén que sabía moito ben que a súa materia poética se tiña que ordenar case que sempre en chousas ben labradas, en regos estritamente paralelos como son case todos os de *Nimbos*. “Calidade e dureza”, poderíamos dicir aplicándolle ó seu verso o título dun conto de *Amor de Artur*. Calidade e dureza é unha expresión que até parece feita adrede para dicir o que é *Nimbos* como forma.

O seu único libro. O seu libro único é suficiente para a imaxe verdadeira de Díaz Castro, para a gloria de Díaz Castro e da poesía galega. Nos seus últimos anos entroulle a Díaz Castro un curioso error, non infrecuente entre poetas: que non escribira abondo, ou por mellor dicir, que non publicara abondo. Conmovo polo afecto e pola admiración que suscitaba en nós —en González Tosar, en Fernán Vello, en Xesús Rábade, en min mesmo e en tantos outros moito máis novos ca el, pero tamén en Paco Martín, en Manuel María, en Méndez Ferrín—, conmovo porque ao chegar a Galicia, xubilado, Alfonso Blanco lle facía ser o centro dunha pequena corte, e quizabes tamén un pouco ruborizado, pois era home dunha modestia pudorosa perfectamente auténtica, Díaz Castro quería contribuír con novas cousas ó edificio da literatura nacional. E non podía xa. Por iso quixo que o seu libro en castelán, *Sombras radiantes*, se convertese nun libro galego. Por iso me pediu, podo dicilo en público, podo dicilo en Guitiriz, que eu llo traducise ó galego; e por iso eu, percibindo nel unha certa angustia, aceptei a encomenda coa condición de que logo el, sobre o borrador que eu lle faría, reescribiría aqueles poemas, para que fosen completamente del sen máis intermediación ca un traballo servil, de peón carpinteiro ou axudante de ferreiro. Mais veu a morte e non deixou; eu fixen as versións primeiras, e antes de ter tempo a pasarllas el púxose enfermo e pouco durou.

Alguén que non citarei agora polo nome di que un non é poeta toda a vida, que un é poeta ás veces. Este gran poeta que foi Díaz Castro non foi poeta sempre. Nós queremos ter connosco todas as palabras que deixou, pero en realidade el é o poeta de *Nimbos*, e *Nimbos* é o seu único libro, e é suficiente e máis ca suficiente, porque é un dos libros máis fermosos e máis conmovedores da poesía galega de todos os tempos.

Señor Presidente, queridas amigas e amigos, non lles pareza mal que eu queira cerrar a miña intervención sobre a poesía de Díaz Castro con algunhas palabras que á persoa de Díaz Castro lle dedicou Manuel María ben pouco antes de morrer:

Xosé María Díaz Castro é un home cordial, bo e xeneroso. Un home sen pretensións que vai pola vida cos ollos abertos á beleza e o corazón aberto á paisaxe, ós animais, ós homes. Non esixe nada, non pide nada. Cando ten un pequeno

recoñecemento asómbrase e agradece moi fondamente porque lle semella excesivo. Ós amigos dálles —dános— xenerosamente a súa limpa, fonda e sincera amizade, do mesmo xeito que a cerdeira florece na primavera ou o reiseñol canta e encanta nos máxicos días do luminoso maio.

Neste luminoso maio, nas terras severas de Parga e Guitiriz a onde el volveu de vello *plein d'usage e raison*, lembramos e honramos a súa obra que é de toda a nación, e sabemos que vive e vivirá mentres a lingua dure, mentres a patria dure. Pero os que fomos seus amigos non podemos evitar que se nos encolla o corazón coa lembranza da súa bondade, da súa dozura, da súa agarimosa cortesía, que xa nos faltan para sempre.